

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI O'QUVCHILAR YOZMA NUTQIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARINI QO'LLASHGA TAYYORLASH

Abduraxmonova Dinara Yusupovna

JDPU Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15043484>

Annotatsiya: Ushbu maqola Bo'lajak boshlang'ich sinif o'qituvchilarini o'quvchilar yozma nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish usullarini qo'llashga tayyorlashning metodik jihatlari ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Bo'lajak boshlang'ich sinif, yozma nutq, nutqiy kompetensiya, o'quvchilarning yozma nutqi, metodik jihatdan tayyorlash.

Bo'lajak boshlang'ich sinif o'qituvchilarini o'quvchilarning yozma nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish usullarini qo'llashga tayyorlashning metodik jihatlari tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda boshlang'ich ta'limda yozma nutqni shakllantirishga doir metodik yondashuvlar, samarali pedagogik texnologiyalar va interaktiv usullar ko'rib chiqiladi hamda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida lingvodidaktik kompetensiyani rivojlantirish, yozma nutq faoliyatiga oid mashg'ulotlarni tashkil etish, baholash va muammolarni bartaraf etish mexanizmlari asosida ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Quyida keltirilgan metodlar o'qituvchilarning o'quvchilar yozma nutqni rivojlantirish bo'yicha fundamental pedagogik yondashuvlarga tayyorlashga qaratilgan:

1. Tadqiqot metodlar.

Ushbu metodlar o'qitish usullarining samaradorligini aniqlash va innovatsion yondashuvlarni sinovdan o'tkazishga qaratilgan.

Pedagogik tajriba yozma nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonida turli yondashuvlarning samaradorligini empirik tekshirish va nazariy asoslash imkonini beruvchi muhim metodik vosita bo'lib, u o'quvchilarning yozma nutqiy mahoratini rivojlantirishga yo'naltirilgan didaktik strategiyalar, lingvodidaktik texnologiyalar hamda interaktiv usullarning ta'sirchanligini aniqlashga qaratilgan holda, pedagogik eksperimentni amalga oshirishning ilmiy-metodik tamoyillariga asoslangan tizimli tahlil va baholash jarayonlardan tarkib topgan. Tajriba jarayonida lingvistik, psixolingvistik hamda pedagogik metodologiyaning sinteziga tayaniladi, shuningdek, yozma nutqiy kompetensiya rivojlanishining kompleks xarakterini inobatga olinishi darkor.

Yozma nutqiy kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha turli yondashuvlarning samaradorligini sinash tajribaning metodologik asoslarini belgilashni talab etib, xuddi shu jarayonda strukturaviy-kognitiv, kommunikativ, integrativ-differensial hamda sotsiomadaniy yondashuvlarning ilmiy-empirik sinovdan o'tkazilishi orqali ularning pedagogik jarayondagi natijaviyligi baholash mumkin. Har bir metodning samaradorligi eksperimental guruh va nazorat guruhi misolida, diagnostik vositalar yordamida baholanadi. Shu ma'noda, test metodikalarining, matn tahlili va lingvistik eksperimentning, shuningdek, reflektiv baholash usullarining ahamiyati ortadi. Ilmiy-tadqiqot faoliyat doirasida o'quvchilarning yozma nutqiy kompetensiyasining rivojlanish dinamikasi kuzatilib, turli yondashuvlarning lingvistik, psixologik va pedagogik ta'sir doirasi aniqlanadi.

Olib borilgan ilmiy-tadqiqot natijalari yozma nutqiy kompetensiyaning rivojlanishiga turli omillarning ta'sirini kompleks baholashga imkon beradi. Xususan, motivatsion-kommunikativ muhit, o'quvchilar faoliyatining individual va guruh xarakteri, metakognitiv strategiyalarning roli, shuningdek, axborot-kommunikatsion texnologiyalarning integratsiyasi kabi jihatlar muhim omillar sifatida qaraladi. Pedagogik tajriba natijalari didaktik model yaratishdan tashqari, yozma nutqiy kompetensiyani rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga yo'naltirilgan aniq ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishda qo'l keladi. Ilmiy-tadqiqot natijalarning statistik hamda sifat tahlili metodik usullarning real samaradorligini aniqlash va ularning didaktik printsiplarga mos kelishini tekshirib boradi.

Umuman olganda, pedagogik tajriba asosida yozma nutqiy kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha turli yondashuvlarning samaradorligini sinash lingvistik va pedagogik tadqiqotlar kesishmasida muhim nazariy va amaliy masala sifatida qarash keark.

Diagnostic testlar o'quvchilarning yozma nutqiy kompetensiyasini baholash va uning rivojlanish dinamikasini kuzatish uchun eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Testlar lingvodidaktik tadqiqotlarda asosiy diagnostik metod sifatida qo'llanilib, o'quvchilarning individual nutqiy qobiliyatlarini, yozma ifoda uslublarini, grammatika va leksik boyligini, shuningdek, matn yaratish mantiqiyligini tahlil qilishda qo'llanilishi mumkin. Yozma nutqiy faoliyatning kompleks tabiatini inobatga olgan holda, diagnostik testlar nafaqat statik baholash vositasi, balki dinamik rivojlanishning mezonlarini belgilovchi ilmiy-metodik instrument sifatida ham foydalaniladi. Demak, test natijalari orqali o'quvchilarning lingvistik hamda kommunikativ kompetensiyasi, ijodiy tafakkur darajasi va yozma muloqot madaniyati bo'yicha empirik dalillarga asoslangan tahlil amalga oshiriladi.

b) Diagnostik testlar. Yozma nutqiy rivojlanish dinamikasini kuzatish diagnostik testlarni tizimli va bosqichma-bosqich qo'llash orqali amalga oshirilib, mana shu jarayonda o'quvchilarning yozma ifoda ko'nikmalarida yuzaga keladigan o'zgarishlar tahlil qilinadi hamda ularning lingvistik kompetensiyasining evolyutsion xususiyatlari belgilanadi. Diagnostik test natijalari asosida yozma nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan didaktik strategiyalar optimallashtiriladi, metodik yondashuvlarning samaradorligi baholanadi hamda individual va guruh xarakteri ta'lim texnologiyalarining lingvodidaktik jihatdan maqbulligi aniqlash ehtimoli mavjud. Testlarning statistik va sifat tahliliga asoslangan xulosalar esa ta'lim jarayonida yozma nutqiy kompetensiyani shakllantirishning nazariy asoslarini mustahkamlashga hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqadi.

2. Integrativ metodlar.

Quyidagi metodlar bir nechta yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan.

a) Fanlararo bog'liqlik (integratsiyalashgan) yondashuv. Fanni integratsiyalashgan yondashuv yozma nutqiy kompetensiyani shakllantirish jarayonida turli fanlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlashga asoslanadi. Fanni integratsiyalashgan yondashuv ona tili, adabiyot, xorijiy tillar va texnologiya fanlarini o'zaro integratsiyalash orqali o'quvchilarning lingvistik va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, yozma nutqiy faoliyatni faqat grammatika va stilistika doirasida emas, kontekstual, madaniy va texnologik jihatlar bilan uyg'unlashtirish hamda o'quvchilarga turli fanlar doirasida hosil qilingan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zaro bog'lab qo'llash uchun qulay shart-sharoit yaratadi.

Mazkur metod asosiy didaktik prinsiplari lingvistik va kognitiv omillar sinteziga tayanib, o'quvchilarning yozma nutqiy qobiliyatini rivojlantirishda ko'p qirrali yondashuvni ilgari suradi. Ona tili va adabiyot fanlari orqali lingvistik asoslar, badiiy tafakkur va obrazli ifodalash qobiliyati shakllansa, xorijiy tillar orqali polilingval kompetensiya, lingvokulturologik tafakkur va muloqotning translingval ko'rinishlari rivojlanadi. Texnologiya fanlari integratsiyasi orqali o'quvchilarning raqamli vositalardan foydalangan holda yozma nutqiy kompetensiyani takomillashtirishga oid ko'nikmalari shakllanadi. Xususan, matn tahlili va yaratish, vizual axborot bilan ishlash, multimediali resurslarni qo'llash hamda sun'iy intellekt asosida yozma nutqni optimallashtirish singari texnologik elementlarning qo'shilishi zamonaviy lingvodidaktik modelni shakllantirishni anglatadi.

O'quvchilar badiiy, ilmiy va publitsistik matnlar bilan ishlash orqali turli janr va uslubiy xususiyatlarni o'zlashtiradi hamda ularning yozma nutqiy kompetensiyasini kontekstual rivojlantirishni amalga oshiradi. Ayniqsa, fanlararo aloqadorlik asosida o'quv materiallari integratsiyasi orqali yozma ifoda madaniyati, semantik tahlil, intertekstual tafakkur hamda diskursiv kompetensiya kabi ko'nikmalar shakllanishini ko'rishimiz mumkin.

Yozma nutqiy kompetensiyani fanni integratsiyalashgan yondashuv asosida rivojlantirish lingvistik, kognitiv va texnologik omillar uyg'unligida olib boriladi. Metodika o'quvchilarning lingvistik bilimlarini chuqurlashtirish, balki ularning yozma ifoda imkoniyatlarini boyitish, mantiqiy va kreativ tafakkurini shakllantiradi. Integratsiya jarayonining samaradorligi esa ta'lim mazmunining konvergentsiyasiga, metodik vositalarning diversifikatsiyasiga va ta'lim jarayonida interaktiv hamkorlik muhitining yaratilishiga bog'liq.

b) Kooperativ ta'lim. Kooperativ ta'lim zamonaviy pedagogikaning innovatsion yo'nalishlaridan biri bo'lib, o'qituvchilarning jamoaviy ishlash kompetensiyalarini rivojlantirishga hamda metodik ishlanmalar yaratish va almashish jarayonini tizimli asosda tashkil etishga qaratilgan. Kooperativ ta'lim konsepsiyasiga muvofiq, o'qituvchilar turli pedagogik strategiyalar va texnologiyalarni ishlab chiqishda o'zaro fikr almashadi, ilg'or amaliyotlarni tahlil qiladi hamda ularni o'quv jarayoniga integratsiyalash orqali didaktik samaradorlikni oshiradi.

Metodik ishlanmalar yaratish va ularni almashish jarayonida kooperativ ta'lim modellaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Xususan, kollaborativ pedagogik dizayn, loyiha faoliyati hamda virtual professional tarmoqlar orqali hamkorlik qilish pedagoglarning innovatsion metodlarni qo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi. O'qituvchilarning kooperativ faoliyati natijasida nafaqat individual didaktik yondashuvlar takomillashadi, balki jamoaviy pedagogik strategiyalar ham ishlab chiqilib, ularning ta'lim jarayonidagi roli mustahkamlanadi.

Kooperativ ta'limning samaradorligi o'qituvchilarning mustaqil va refleksiv fikrlash qobiliyatlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, model kasbiy rivojlanishning dinamik hamda innovatsion mexanizmlarini shakllantiriladi. Zamonaviy ta'lim sharoitida kooperativ yondashuv nafaqat metodik ta'minotni rivojlantirish, balki o'qituvchilar o'rtasida kasbiy hamkorlik madaniyatini shakllantirish nuqtayi nazaridan ham alohida ahamiyatga loyiq.

c) Portfolio usuli. Portfolio usuli bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini tizimli baholash va ularning pedagogik tayyorgarlik darajasini chuqur tahlil qilish imkonini beruvchi muhim diagnostik vosita hisoblanadi. Portfolio individual yondashuvni ta'minlab, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish dinamikasini kuzatishga, ularning o'z-o'zini baholash, refleksiya qilish va ijodiy izlanish kompetensiyalarini shakllantiradi hamda usul talabalarning

yozma nutqiy faoliyati, didaktik va metodik yondashuvlarni qo'llash qobiliyati hamda pedagogik innovatsiyalarni yaratish salohiyatini chuqur tahlil qiladi.

Portfolio usuli tizimli baholash mexanizmi sifatida nafaqat talabaning amaliy va nazariy bilimlarini sinovdan o'tkazish, balki uning kasbiy o'sishiga ta'sir ko'rsatadigan omillarni aniqlaydi. Portfolio tarkibida joylashtirilgan yozma ishlar hamda metodik ishlanmalar o'qituvchi nomzodlarining didaktik tafakkuri, refleksiv qobiliyatlari va kasbiy moslashuv darajasini aniq ko'rsatib beruvchi empirik material sifatida talqin qilinadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarning yozma nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga tayyorlanish jarayonida diagnostik testlar, portfolio usuli, kooperativ ta'lim va fanni integratsiyalashgan yondashuv kabi metodlarning qo'llanilishi pedagogik jarayonni optimallashtiradi

Yuqorida keltirikgan metodlar bo'lajak o'qituvchilarning lingvodidaktik, metodik va baholash kompetensiyalarini shakllantirib, ularni zamonaviy didaktik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan samarali foydalanishga yo'naltiradi.

